גליון 497 שנה י"ד – חיי שרה

מסביב לשולחן

נושא השבוע: קבורת המת וחטוטי שכבי

המקור בפרשה: ואקברה מתי מלפני, (כ"ג ד')

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

הגאון רבי יצחק סורוצקין שליט"א
ראש ישיבת טעלז ומתיבתא דליקווד

בהלכות קבורה בקבורת שרה

קבורה ע"י גוי

בקרא כתיב ואקברה מתי מלפני, והנה הצפנת פענח כתב שאע"ג דמבואר בפסיקתא שאברהם היה לו דין כהן גדול, ואסור לו ליטמא לקרובים, מ"מ שרה היתה אז בגדר מת מצוה, כי יצחק לא היה שם ולא היה מי שיטפל בקבורת זולת אברהם אבינו וע"כ הותר לו לקברה. וצ"ע שהרי יכול לבקש שעפרון או בני חת יקברו אותה, וכמו במי שמת ביו"ט שקוברין אותו בו ביום ע"י נכרי, ואע"ג שיותר כבוד להקבר ע"י ישראל, מ"מ מוטב לקברו ביו"ט ע"י גוי מלהלינו עד למחר, וא"כ במקום שיש גוי לקברו הו"ל למימר שלא חשיב מת מצוה שיהא רשאי לטפל בה.

ונראה שאברהם באמת לא קבר אותה בעצמו אלא קבר אותה ע"י עכו"ם, וגם ע"י עכו"ם מתקיים מצות קבורה, כיון דיסוד מצות קבורה אינו המעשה קבורה אלא שיהא המת קבור, וכל שמצווה את הגוי לקברו ג"כ מקיים המצוה וכמ"ש הקו"ש ביצה סי' כ"ה.

קבורה בארון

בקרא כתיב אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני, וברמב"ן שם פי' מלפני כי אם לא תעשו כן אקברנו בארון, וכבר הקשו שהרמב"ן בתורת האדם שער הקבורה כתב שמצות קבורת מת מה"ת היא בקרקע דוקא, אבל בארון הריהו בכלל מלין את מתו, ואיך אמר אברהם שיקברנה בארון.

אכן בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' כ"ו כתב במת ביו"ט ראשון של פסח, ולא היו הגוים מניחין לקברו ביו"ט מפני איד שלהם עד יום שלישי למיתתו, שיכולין לטהרו ביו"ט שני ולהשימו בארון משום חשש סרחון. ואע"ג דלא יוכל לקברו, מ"מ כיון שמשימו תוך הארון הוי מקצת קבורה, כדאיתא בסנהדרין פ' נגמר הדין דף מ"ו ב' כי קבור דליעבד ליה ארון, וכה"ג מצינו ביו"ד סי' שע"ה ס"ד דבמקום אונס סתימת הארון הוי כקבורה ממש. הרי כתב דבמקום אונס סתימת הארון הוי כקבורה ממש.

והנה הראב"ן בפסקי סנהדרין כתב רמז לקבורה בארץ מכי קבור תקברנו שתי קבורות, אחד קבורת ארון ואחד קבורת ארון בארץ. הרי שישנו קיום קבורה בארון אף מבלי להשימו בקרקע, ורק דמרבינן מתקברנו שחייב לקברו בקרקע, ובמקום שהוי אונס על הקבורה בקרקע צריך עכ"פ לקיים הדין קבורה בארון. ולפ"ז י"ל שאברהם אמר להם שאם הם לא יתנו לו רשות לקברה בקרקע, יהא אונס על קבורתה בקרקע ויהא מוכרח לקברה בארון לקיים עכ"פ הדין קבורה בארון.

קבורה בערי מקלט

הצפנת פענח עה"ת ביאר הקרא נשיא אלקים אתה בתוכינו במבחר קברינו קבור את מתיך, וביאר הצפנת פענח דהא חברון היא עיר מקלט, ומבואר במכות דף י"ב דערי מקלט לא ניתנו לקבורה, ולכך אמר להם אברהם ויתן לי את מערת המכפלה אשר בקצה שדהו, דהשדות היו עדיין תוך התחום, אבל קצה שדהו היה חוץ לתחום שיכולים לקבור בתוכו. אבל בני חת אמרו לו נשיא אלקים אתה בתוכינו, ר"ל מלך וגם נביא, ואיתא בתוספתא פ"א דב"ב דה"ז כל הקברות מתפנין חוץ מקבר המלך וקבר נביא, במבחר קברנו קבור את מתך, ולכך אפילו בתוך העיר אתה יכול לקוברה, עכ"ד.

והנה מו"ר הגרי"ד סולובייציק זצ"ל העיר עליו דבתוספתא איתא כן רק גבי בתי ערי חומה וירושלים, אבל בערי מקלט אינו מבואר דין כזה דקבר המלך והנשיא אין מפנין. ועוד צ"ע דאף דאברהם היה נשיא מ"מ אי"ז שייך לשרה שהיא לא היתה נשיאה, ולא שייך ע"ז דין אשת נשיא כנשיא עכ"ד. והנה באמת אע"ג דשרה לא היתה נשיאה מ"מ היא היתה נביאה וכדאיתא במגילה (י"ד א') שבע נביאות מאן נינהו שרה מרים וכו', וא"כ קברה אינה מתפנה מדין קבר נביא וכמו חולדה הנביאה. אולם בני חת לא אמרו כן, ורק אמרו נשיא אלקים "אתה" בתוכנו דקאי על אברהם.

והנה מהצפנת פענח מבואר דס"ל דכמו בערי חומה מפנין כל הקברים, כך בערי מקלט מפנין כל הקברים ואפי' נקברו שם בהיתר. ויש לדון בזה, די"ל שכל הדין של ערי מקלט הוא רק שאין לקבור שם לאחרי שכבר נעשה עיר מקלט, אבל כל שנקבר בהיתר ליכא דין שא"א למת להיות קבור שם ואין מפנין המתים. והנה במנ"ח במצוה ת"י כתב להסתפק ברוצח שמת בעיר מקלט שנקבר שם עד מות הכהן גדול ואחרי מות הכה"ג מוליכין את עצמותיו לקברי אבותיו, ונסתפק במנ"ח אם הוא חייב לפנות עצמותיו משם כי לא נתנו ערי מקלט לקבורה רק לרוצח קודם כפרה, ולאחר שנתכפר במיתת כה"ג מחויבים לפנות עצמותיו, או אפשר כיון דנקבר בהיתר אין חיוב לפנותו, וכן מסתבר, עכ"ד.

והנה ביו"ד סימן שס"ג ס"ב איתא, אין מוליכין מת מעירו שיש בה קברות לעיר אחרת, וברמ"א שם כתב דמוליכין אותו לקברי אבותיו, ובביאור הגר"א שם ציין לגמ' במכות מת קודם שמת כה"ג מותר לפנותו אל קברי אבותיו. והנה אם נימא דחייב לפנותו, א"כ צ"ב מאיפה הוכיח הגר"א דמותר להוליך מת מעיר שיש בה קברות לקברי אבותיו, והא שאני ערי מקלט דחייבין לפנותו לאחר מיתת כה"ג. ובע"כ דס"ל להגר"א דליכא חיוב לפנותו ורק היתר לחוד. ומבואר דאף דכל היתרו להיות נקבר שם היתה לצורך כפרתו וכבר נתכפר מ"מ א"צ לפנותו. וכמו"כ נראה בנקבר קודם שהיה עיר מקלט ואח"כ נעשה עיר מקלט דליכא דין לפנותו.

והנה המאירי שם במכות כתב דהרוצח לא נקבר שם אלא קבורת עראי, ומשמע דס"ל שחייב לפנותו. אכן אף לדעת המאירי י"ל דזהו רק ברוצח שנקבר שם לאחר שכבר נעשה עיר מקלט, דהיתר קבורתו מעיקרא הוא רק לשעה, אבל כל שנקבר שם מקודם שנעשה עיר מקלט שפיר י"ל דאף לדעת המאירי ליכא חיוב לפנותו, ודלא כהצפנת פענח שכתב שצריכין לפנותו כשנעשה עיר מקלט.

(רנת יצחק עה"ת קמא ותנינא)

עיון הלימוד

הרה"ג מרדכי קרליבך

דין חטטי שכבי
שהוציא את המת מקברו

כתוב בפרשה שאברהם אמר להם לבני חת, אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר.

כתב הרמב"ן בפירושו שאמר להם אברהם לבני חת, אם לא תתנו לי קרקע לקבור את שרה אקבור את שרה בארון, והקשו האחרונים דהלא הרמב"ן עצמו כתב בספר תורת האדם עפ"י הא דמבואר בסנהדרין מו:, דמצות קבורה קיומה בקרקע דוקא, והקובר מתו בארון שלא בקרקע הרי"ז עובר בלאו כדין המלין את המת, וא"כ מהי כוונת אברהם שיהא קובר את שרה בארון, ויעוין בכלי חמדה בשם האבני נזר, וצ"ע.

והנה תנן בכתובות מו: דהבעל חייב בקבורת אשתו, ולכאורה יל"ע מה יהא הדין אם חטטי שכבי הוציאו את אשתו מקבורתה, ובהגהות הגרע"א אה"ע סי' פ"ט ס"א הביא מהתשב"ץ ח"ב סי' קי"א שצריך שוב לקבור את אשתו, [ואף לענין קבורת קרובים חקרו האחרונים בזה טובא האם צריך לקבור שנית, וגם לענין דין מת מצוה וכפי שיבואר לקמיה].

אכן הנה בספר מקור ברוך סי' ל"ד הוכיח מדברי התמים דעים סי' ק"כ אות ה' דמצות קבורה אינה ׳מצוה הנמשכת; להיות קבור כל שעה, אלא עיקרה לעשות ׳מעשה קבורה;, ואם נתגלה המת אחר קבורתו שוב ליכא חיוב לקברו, [שרבינו אשר ב"ר משולם מלוניל כתב שם דקבורת מת מצוה חשיב מצוה דאפשר למחר, וע"כ דמצות קבורה אינה מצוה הנמשכת כי אם במעשה הקבורה, וכפי שיבואר לקמן ההכרח בזה].

ובספר מחנה חיים מהדורא תליתאה יו"ד סי' מ"ב כתב כן דעיקר מצות קבורה מדאורייתא מתקיימת רק בקבורה ראשונה, יעוי"ש כמה חילוקי דינים בזה, ובבית יצחק יו"ד ח"ב סי' ק"ס נסתפק בזה, [ויעוי"ש שיצאו לחקור האם דרשינן מדכתיב בפרשת תצא כי קבור תקברנו אפילו מאה פעמים, כמו דאיתא בחולין פז. לענין כיסוי הדם, ויעוין במשך חכמה בפרשת תצא ובקוב"ש ביצה אות כ"ה].

והביאור בזה נראה עפ"י המבואר בדברי הר"מ במצוה רל"א דיסוד חיוב קבורת מת מצוה המוטל על כל אחד מישראל, אין זה חיובא לדאוג ל׳כבודו של מת; בלבד, אלא הוא בצירוף ׳מצות הקבורה; דאית ביה במת מצוה, דחובת קבורת המת מוטלת על כל אחד מישראל, ומאחר שדין קבורה נתקיים בפעם אחת [לדעת רבינו אשר ב"ר משולם שם] הרי שוב אין דין לקברו שנית, וכפי שיתבאר לקמן.

והנה בערול"נ יבמות פט: כתב בדעת הר"מ בפ"ג אבל הי"ח דקבורת מת מצוה דוחה לאו דטומאת כהן רק לצורך קבורה, אך לא הותרה טומאת כהן להציל המת מבזיון [כגון להעבירו מחמה לצל], והוסיף הערול"נ דמ"מ לענין טומאת כהן לקרובים הדין חלוק, דבזה דעת הר"מ דאף שלא לצורך קבורה שרי יעוי"ש, [ונחלקו בזה בשו"ע והרמ"א ביו"ד סי' שע"ג ס"ה], ואשר בזה כתב ליישב קושית התוס' ביבמות שם יעוי"ש.

אשר נראה בזה, דחלוק חיובא דמת מצוה שעיקרו לקיים מצות קבורה, ולכן לא הותר לכהן ליטמא לו אלא לצורך קבורה, לא כן טומאת קרובים דעיקרה מפני כבוד המת, הרי בזה הותר לכהנים בכל מה שהוא כבוד המת, וא"כ חלוקים המה בדינם אף לענין אם חטטי שכבי הוציאוהו מקברו, דבמת מצוה י"ל דאסור לכהן ליטמא לו כיון שכבר נתקיים בו דין קבורה, ואילו בקבורת קרובים חיובו כל שהוא כבוד המת.

אכן חלוקים המה הנך ב' דיני קבורה במהותם, דחלות דין קבורה אינה מתקיימת אלא בקרקע ובעפר, וכל שנתקיים בו דין קבורה פעם אחת הרי ששוב אין בו דין קבורה, ואשר ממילא לענין מת מצוה אין דין לחזור ולקברו שנית מאחר שכבר נתקיים בו דין קבורה כמשי"נ, לא כן בדין זה שמחוייב לקבור את קרוביו שנית, שאין זה מחמת לתא דדין קבורה שכבר נתקיים בו, אלא זהו מדין כבוד המת בלבד.

הלא מעתה ניחא היטב דברי אברהם לבני חת, שביקש קרקע לקבור את שרה אשתו כדי לקיים חלות דין קבורה בקרקע, והוסיף במאמרו שאם לא יתנו לו קרקע לא יקבור אותה, כי כבוד שרה הוא שתהא קבורה דוקא במערת המכפלה, וכל שהוא מפני כבודה מותר להשהות את המת כמבואר בסנהדרין שם, אלא דמ"מ מלבד מה שהבעל חייב לקיים דין קבורה באשתו, הרי שהוא מחוייב גם בקבורת כבוד, וכמשי"נ דאם חטטי שכבי הוציאוה מקברה חייב הבעל לקבור אותה אף שכבר נתקיים דין קבורה, וזהו שאמר אברהם שאם אי אפשר לקיים עתה דין קבורה בעפר הרי שהוא מחוייב לקבור אותה בארון מפני כבודה.

דבר העורך

לתשומת לב, העוסקים בחסד, ארגוני החסד וכל עמך בית ישראל...

לפניכם מדריך מקוצר לחסד, מאת רבקה אמנו בפרשת השבוע ועי"פ משנתו של הרש"ר הירש.

"וירץ העבד - לא אליעזר אלא "העבד", בדמות עבד רץ לקראתה. הוא מבקש "לגמוע מעט מים" היא עונה "שתה" וקוראת לו אדוני, אם כי כעבד עמד לפניה".

"תחילה, אין היא אומרת מאומה על הגמלים, כדרך שקיוה אליעזר. רק אחרי שכילתה לרוות את צימאונו היא אומרת: גם לגמליך אשאב עד אם כילו לשתות, הרי לפנינו תכונה אופיינית לגומל החסד כהלכתו, סימן מובהק לאשת החיל בישראל. אילו אמרה מיד מה שבדעתה לעשות בסוף הייתה מתגלית כפטפטנית בטלה המחזיקה טובה לעצמה על החסדים שהיא עושה".

"והנה לא די שהיא מקבלת על עצמה לתת גם לגמלים מעט מים לשתות הן גם זו טרחה יתירה היא לו תתן רק כד אחד לכל גמל שהרי אלו עשר הליכות ועשר שאיבות, אלא שהיא [מוסיפה יותר מכך] תשאב ותערה לשוקת עד שעשרה גמלים כלו לשתות...מה מהירה היא ומה זריזה "ותמהר" "ותרץ" אין היא שוהה להימלך עם עצמה לא כבדה היא בהליכותיה בייחוד שהמדובר הוא לגמול חסד עם אדם".

""תחילה היא מערה אל השוקת את המים שנותרו בכד. יכולה היתה להשאיר אותם בכד או לשפוך אותם על הארץ, אולם ממידתו של גומל החסד להיות חס על כוח וממון, כדרך שלעתים הוא בזבזן ללא גבול. דווקא משום שאת הכל - גם את הפחות בערכו - הוא רואה כמכשיר ל"מצווה", הרי הכל קדוש בעיניו. הוא לא יכלה לריק שום כוח מכוחותיו, לא יבזבז ללא צורך גם טיפת מים. אין קץ ואין גבול להתמסרותו, בגוף ובממון, לטובת מטרה נעלה."

שלמה יצחק הלוי רוזנשטיין

לתועלת הציבור
מכון דרשו משפט מציע תכנית לימודים ייחודית לקבלת רישיון טוען רבני. התכנית מותאמת ללומד באופן אישי ובשיטה מיוחדת המתאימה למבחני בית הדין, וכוללת גם אפשרות להכשרה מעשית.
לפרטים: 050-4102111

לעילוי נשמת
מרת שפרה בת ר' ישראל אפרים פישל ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי נחום ברוך גינזבורג - המקור ברוך
[תרמ"ב - תש"א] מכתב ידו

אם חיוב קבורה הוא רק פעם אחת

אמנם מ"ש כת"ר [הגרז"ר בענגיס] לדבר פשוט דמצות קבורה במת היא נמשכת לעולם, אם כי כן נראה לכאורה מד' התשב"ץ המובא בפ"ת אה"ע סי' פ"ט במי שקבר את אשתו ואח"ז חטוטי שכבי הוציאוהו מקברה והפשיטוה התכריכין חייב הבעל לקוברה שנית יעו"ש, וי"ל.

ועי' בסנהדרין ק"ד ויותר מזה מוכח מטומאת כהן שזה בודאי תלוי במצות קבורה, כמבואר בתוס' ובראי"ש נזיר [מג, ב] מה אחותו שגופה תלוי בו כלומר שהרי היא קרובתו ומוטלת עליו לקוברו עכ"ל, הרי דעיקר טומאת כהן הוא מצד מצות קבורה, א"כ גבי עובדא דר' צדוק שאביו כבר נקבר ובא להוציאו מקברו ולקוברו בקברת אבותיו דאסרו מצד לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר, ותפ"ל דאין כאן חיוב קבורה אחרי שכבר נקבר, ואיך יטמא לו, אע"כ דחיוב קבורה היא נמשכת והחיוב הוא שיהא קבור, וכל שעדיין יש כאן חיוב קבורה אע"פ שעדיין לא נתבטלה קבורתו שעדיין הוא בקרקע בקברו, מ"מ יש כאן מצות קבורה, לכן כל שרוצה לקוברו שנית באופן היותר מעולה, ה"ז נקרא עדיין עוסק במצות קבורה ומותר להטמאות, אבל אם היינו אומרים שכיון שנקבר נסתלקה המצוה, א"כ איך יטמא, והיא ראי' נכונה והוא כתובה אצלי משכבר בשם גאון כביר א' זצ"ל שה"ר בקונטרס א' שתח"י.

אמנם מד' רגמ"ה בסוף תמורה נראה להדי' מד' דמצות קבורה במת הוא רק פ"א, ואם נקבר ואח"ז הוציאוהו מקברו כבר כלתה מצותו, וז"ל דם הנדה ובשר המת שדרכן לקבר אם לא נקברו וכבר הופרכו מעצמן ונעשו אפר מותרין וכו' יעו"ש, והוא תמוה מאד מ"ש אם לא נקברו, למה דחקו לפרש כן, וברור הדבר דקו' הנו"ב דחקו דמאי קו' הלא מת מצותו בקבורה, וכבר נעשה מצותו, ולפיכך אפרו מותר, ולזה פי' דהקו' הוא אם לא קבר המת ונפרך מעצמו, ומזה מוכח דס"ל לרגמ"ה דמצות קבורת מת אינו מצוה נמשכת, ואם קברו פעם אחת נסתלק החיוב, ושוב נפטר, אלא דמד' הגמ' בפ' כה"ד דשאלו מ"ש דבכה"ד אינו חייב לכסות פעם שנית, ובאבדה מחויב, ותי' ע"ז שאני הכא דכתיב וכסהו, הרי דוקא משום דאיכא מיעוט, הא בלא"ה אמרינן דהמצוה נמשכת לעולם, א"כ ה"נ קבורה.

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

'ובחרת בחיים' – בזכות הקבורה

רבינו המהר"ם מרוטנבורג, היה רבם של גדולי הראשונים. יום אחד נתפס המהר"ם מרוטנבורג על ידי הגויים בעלילת שווא, כאילו הוא מרגל נפשע שיוזם לחבל במהלכי המלוכה, והושיבוהו בבית הסוהר. שוביו הזהירו את אחיו היהודים לבל יעיזו להתענין במצבו, שכן כל מי שישאל לשלומו יחשב גם הוא למרגל.

אף על פי כן הצליחו כמה יהודים לנהל משא ומתן סודי עם השובים, והללו נאותו לבסוף לשחררו תמורת הון עתק.

כאשר הגיעה לאזני המהר"מ הידיעה שעומדים לפדותו תמורת סכום כסף גדול, שלח להודיע שאסור לעשות כן, שהרי כלל הוא בכל אתר שהתורה חסה על ממונם של ישראל, וכי מה שנצרך להוציא לדין מצוה, ודאי שהוא בכלל המצוה שיש לעשותה, אבל יתרה מכך יש לחוס על ממון ישראל, ושנינו אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן מפני תקון העולם.

שלחו לו אותם חכמים: והרי כתבו בעלי התוספות שאם היה מופלג בחכמה פודים אותו אף ביותר מכדי דמיו, וממילא הרי זה בכלל המצוה ואין כאן ענין לחוס על ממון ישראל. השיב להם המהר"ם: אף על פי כן, אינו חפץ שיטלו מממון ישראל יתר על המדה בעבורו.

לבסוף נשאר המהר"ם כלוא עד סוף ימיו, ואת נשמתו הטהורה השיב לבוראו בהיותו במאסר במגדל בודד. והוסיף החיד"א, שעל ידי היסורים הנוראים שהיו לו עד פטירתו, זכה להזדכך כל כך עד שזכה לגילויים נפלאים מן השמים.

כאשר בקשו היהודים לקבור את רבם הגדול, אסרו זאת הגויים באיסור גמור וציוו להשאירו במגדל. זמן רב היתה גווייתו מוטלת שם ללא קבורה, עד שקם יהודי עשיר בעל נכסים אשר שם נפשו בכפו והשתדל מאד בענין קבורת המהר"ם. הוא החליט שישא ויתן עם אותם בני בליעל, שהכסף משחד את לבבם, ויפציר בהם תמורת סכום כסף הגון ביותר לשחרר את גופו המסוכך של רבינו המהר"ם.

לאחר משא ומתן מייגע נאותו השובים להרשות לקוברו תמורת סכום כסף גדול, הלה נטל כל הכסף מהונו האישי, למרות שמדובר היה בסכום גדול ביותר, ואף שחסו על ממונם של ישראל, החליט אותו יהודי שכבודו של המהר"ם אינו עומד לנגד כל הון שבעולם.

כבוד גדול עשו לו לאותו עשיר והרשו לו לטפל בעצמו בהבאת גופת המהר"ם לקבורת עולמים. למחרת יום הקבורה נפטר העשיר אשר כה התמסר עבור קבורת המהר"ם, ויהי הדבר לפלא. כולם הביעו פליאה, האיך אותו יהודי שמסר הונו ונפשו לקיום כבוד המהר"ם קיבל מכה כה קשה. הללו החלו לחשוב שמא הוצאת הכסף הגדול לא היה לטובה בעיני המהר"ם, שכן בעודו בחייו תמיד חס על ממון ישראל ולא הרשה שיוציאו ממון רב מדי בעבורו.

אך כעבור ימים אחדים נפתרה התעלומה הופיע העשיר בחלום אצל אחד מידידיו וסיפר לו שבלילה שאחר קבורת המהר"ם, בא אליו המהר"ם בחלום ואמר לו: "יישר כחך שהבאת את גופי לקבורה. כתמורה על כך ברצוני ליתן לך מתנה גדולה וחשובה, ובידך לבחור אחת מהשתים: או שתינתן לך עשירות גדולה שתעמוד לך ולזרעך עד עולם, או שתלך לעולמך מיד ואז מבטיחך אני מקום בעולם הבא".

הוסיף העשיר ואמר: "בחרתי באפשרות השניה ולפיכך נסתלקתי לבית עולמי, מיד למחרת היום בחטף, וכשנשאל לְמה זכה שם בעולם הבא, השיב כי נמצא הוא במחיצתו של המהר"ם בגן עדן... ולא יסף.

אותו יהודי שכספו היה יקר לו, ואף יכל לקבל עשירות לכל ימיו וימי זרעו עד עולם, העדיף את השהייה במחיצת רבו המהר"ם בחיי הנצח, וניאות ליטול על שכמו הון עתק לפני הקבורה, ועליו נאמר – ובחרת בחיים!!!

לימוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

'קבורת המת'

'ותמת שרה' עובדת פטירתה של שרה אמנו נזכרה בתורה בקיצור נמרץ. התורה לא סיפרה לנו איך ולמה נפטרה שרה. לעומת זאת על קבורתה של שרה מאריכה התורה ומפרטת היכן ואיך נקברה. מפני שמעשה אבות סימן לבנים. ללמדם איך קוברים את המת. איך מתנהגים ברכישת הקבר במשא ומתן עם עפרון ועוד פרטים שנלמדים מפרשה זו.

המצווה עצמה של קבורת המת אינה נלמדת מפרשה זו, היא נלמדת ממה שכתבה תורה קבורה אצל הרוגי בית דין. והיא נמנית בספר המצוות להרמב"ם וזה לשונו: 'שצוונו לקבור הרוגי בית דין ביום שנהרגו והוא אמרו יתברך כי קבור תקברנו ביום ההוא ולשון הספרי: 'כי קבור תקברנו' מצוות עשה. והוא הדין בשאר מתים כלומר שיקבר מת מישראל ביום מותו'. וכך כותב הרמב"ם בהלכות אבל: 'שהקבורה מצווה שנאמר כי קבור תקברנו'.

הגמרא בסנהדרין מביאה 'רמז לקבורה מן התורה מניין, תלמוד לומר: כי קבור תקברנו'. זה רק רמז ומשמע שאין בזה מצוות עשה. והגמרא מסתפקת שם 'איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה' ומסביר רש"י משום בזיונא הוא, שלא יתבזה לעין כל שיראוהו מת ונרקב ונבקע. או משום כפרה הוא, כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידין ומשפילין אותו בתחתיות'. וכתבו שם בתוס' שוודאי שיש כפרה בקבורה שהרי הגמ' מסתפקת 'כפרה מאימת הוי', מתי היא מתחילה. עוד מצווה יש לכאורה בקבורת המת והיא מהיות המת אסור בהנאה והדין הוא שאיסורי הנאה טעונים קבורה.

הגמרא במגילה אומרת: 'אין נוהגין קלות ראש בבית הקברות, משום כבודם של מתים' וכך נפסק בשו"ע. משום כך אין נפנין שם ואין לאכול או לשתות שם. אסור לעשות קפנדריא לעבור מצד לצד. דינים אלו של כבוד בית הקברות לא נאמרו רק על הקברים אלא על כל שטח בית הקברות.

עלינו לשמור על כבוד המתים, כמו שאנחנו מתפללים בתפלת קל מלא רחמים שאנחנו אומרים בשעת הקבורה אנחנו מבקשים שהנפטרים 'ינוחו בשלום על משכבם'. ובתפלה שלאחר הלימוד לעילוי נשמת הנפטרים אנחנו מבקשים 'והגוף ינוח בקבר בשלום וכו'.

מספרים משמו של אחד מגדולי ישראל שעמד פעם בבית הקברות יחד עם אחד מתלמידו. הביט על הקברים שלפניו ואמר לתלמידו כי מצורת הקבר, ממראה תלולית העפר המציינת את הקבר, יכולים אנו ללמוד על הקבור בו, אם פיקח הוא או שמא לא. קבר שתלוליתו ישרה ומסודרת מלמדת אותנו שהקבור כאן הוא אדם פיקח ואילו קבר שתלוליתו סתורה והעפר שבה מתפזר לכל עבר אינה מעידה כך.

מפני שעל כל אחד לדעת 'אם קברו אותך שכב בשקט'. תשלים עם המצב שהפסדת. יש מצבים שאין לך כבר טעם להמשיך ולעשות מהומות ומלחמות גם אם לדעתך אתה צודק. כמו שאומרים היום 'תהייה חכם ואל תהיה צודק'. אדם חכם צריך לקבל ולהבין את מצבו. רק בדבר אחד צריך להתעקש ולהלחם עד הסוף, ביצר הרע. אסור להרים ידיים. בכל מה שקשור לתורה ומצוות מוטב לאדם שיראה שוטה בעיני הבריות כל ימיו ולא יעבור על דבר אחד מהתורה. אבל במילי דעלמא, בין אדם לחברו, תמיד צריך לוותר 'ולפני התגלע הריב נטוש' אומר שלמה המלך במשלי.

התורה מספרת 'ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט', הרועים התחילו לריב ביניהם. מייד 'ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רעי ובין רעיך'. בתחילה הסכסוך מתואר כ'ריב' ועכשיו אברהם מבקש 'אל נא תהי מריבה'. מה ההבדל בין 'ריב' ל'מריבה'. אומר השל"ה הקד' ריב זה זכר אין לו תולדות, מריבה זו נקבה היא מולידה תולדות.

מייד כאשר מתגלה הריב מבקש אברהם אבינו מלוט, 'אל נא תהי מריבה בינינו'. בא לא נהפוך את הריב למריבה. נעצור כאן ועכשיו ולא ניתן למחלוקת להתפתח. בא ניפרד איש מעל אחיו. נתרחק זה מזה, לא נאפשר נקודות חיכוך שיכולות לפתח מריבות.

כמה מחלוקות בין אדם לחברו, בין בני משפחה, בין בני קהילה יכלו לרדת מסדר היום מייד בהתגלותם ולא היו מתפתחים ומתרחבים. כמה היה קל לפתור את הסכסוך בשלב מוקדם, מייד בהתגלותו. וויתור קל של אחד הצדדים והכול על מקומו בא בשלום.

מרגלא בפומא של מרן בעל ה'אבי עזרי' זצ"ל 'עוד לא ראיתי אדם שהפסיד מוויתור, כי מי שמוותר הוא אף פעם לא מפסיד, הוא תמיד מרוויח'. נכון, כך הוא טבע האדם, קשה לו לוותר. אבל זו מידה מגונה שצריך לשרש אותה מלב האדם. מרן בעל ה'קהלות יעקב' למד זאת גם ממכת הצפרדעים שהייתה במצרים. על הפסוק: 'ותעל הצפרדע' דורשים חז"ל 'צפרדע אחת הייתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים'. כל מיליוני הצפרדעים שמילאו את בתי מצרים יצאו מאותה צפרדע אחת. בתגובה לכל מכה שהיכו אותה הייתה מוציאה נחילים של צפרדעים.

ומדוע לא הבינו המצרים שכדאי להם להפסיק להכות את הצפרדע. מוטב להם להבליג ולוותר לאותה צפרדע אחת. רואים מכאן אומר מרן הסטייפלר זצ"ל שאת זה המידות הרעות של המצרים לא יכלו לעצור. על התאווה הזו להחזיר לצפרדע החצופה מנה אחת אפיים לא יכלו להתגבר והיו מוכנים לסבול עבורה את כל הסבל הנורא של מכת הצפרדעים. דווקא כאשר מדברים על 'קבורת המת' כאשר רואים מה סופו של אדם, כאשר צריכים לחשוב על המעבר לעולם האמת, שם הכול גלוי וידוע, שם אין מקום למחלוקות שטותיות למריבות ולהתנצחויות הנובעות מנגיעות של כבוד מדומה וממידות רעות. צריך להתחזק במידת הוותרנות להיות מהנעלבים ואינם עולבים מהשומעים חרפתם ואינם משיבים.

בא ניקח אל ליבנו להיות חכמים ולא תמיד צודקים. נדע מה באמת חשוב ועל מה צריך לוותר. כי זה כל האדם.

מבאר החסידות

הרב יעקב שלמה שיינברגר

חינת ארץ ישראל

מרן הבעש"ט הק' ז"ע שאמר: שפעל אצל השי"ת שמקום קבורתו יהיה כבחינת ארץ ישראל ממש (דרש טוב דף לח).

ומסופר על הרה"ק **רבי נחום מטשערנאביל** זצ"ל בעל **המאור עינים**, שהיה על הציון הק' של **הבעש"ט** בימות החורף והיה אז שלג רב וכפור גדול חזק, והוא עמד על הציון רק בפוזמקאות בלי מנעלים, ושאלו אותו על זה, והשיב שהוא מכוון ועומד על הרצועה של ארץ ישראל לכן אינו מרגיש את הקור (קונטרס מאירת עינים אות ע"ט, נדפס בספר בעש"ט עה"ת).

האבן עזרא בפרשתינו לגבי פרשת "אחוזת קבר ובני חת" כתב, וז"ל: להודיע מעלת ארץ ישראל על כל הארצות לחיים ולמתים עכ"ל. [ראה ברמב"ן מה שהקשה עליו].

רבים וגדולים חשובים וצדיקים השתוקקו והתאוו מאד להיטמן ולהיקבר בארץ הקודש, ועשו לכך הרבה יגיעות והשתדלויות.

ועל זה **אומרים העולם**: דמי שראוי להיטמן בארה"ק אף שנפטר בחו"ל מוליכים אותו המלאכים לשם, ומאידך מי שאיננו ראוי לכך מובילים אותו בחזרה לחו"ל עכ"ד.

ובקובץ נחלת צבי (ה') כתב **חכ"א** מקור נפלא לזה, **מפרקי דרבי אליעזר** (פרק לד): "דהצדיקים שבחו"ל נשמתם נאספת לארץ, והרשעים מאר"י נשמתם נאספת לחו"ל יעו"ש ודפח"ח.

והוסיף בקובץ הנ"ל משמיה דהרה"ק ב' **השפע חיים מקלויזנבורג** זצ"ל: שבמקומותיו לא היו מרבים ללכת על קברי צדיקים כי בודאי כבר שוכנים הם בארץ ישראל, וחוץ מציונו של הרה"ק **הרבי ר' אלימלך מליזענסק** זצ"ל ועוד צדיקים שהיה מקובל להשתטח על קבריהם, כי צדיקים אלו המשיכו אוויר ארץ ישראל לתוך ד' אדמותיהם עכ"ד.

אמנם כן, מסופר על הרבה צדיקים שאמרו בעברם על קברי צדיקים מסוימים שהם מרגישים קדושת אר"י, ומפאת קוצר היריעה לא נאריך בזה, וננקוט עובדא חדא מציון המצוינת של הרה"ק **רבי מנחם מנדל מקאסוב** [שעכשיו בעת כתיבת שורות אלו, אור לי"ז מר-חשון חל יו"ד דיליה] וכה מסופר:

הרה"ק **הדברי יחזקאל משינאווא** זצ"ל כשחזר ממסעו מארץ ישראל, עבר דרך העיר קאסוב והתאכסן אצל הרה"ק **רבי פנחס יוסף** (חתן ה'תורת חיים' בן ה'אהבת שלום' מקאסוב).

והלך להתפלל ולהשתטח על הציונים הקדושים המצויים שם והתעכב זמן רב, והתמהמה מלבוא לארוחת הצהרים שהזמינו מאורחו הרה"ק **רבי פנחס יוסף**, ושאלו מהרפ"י מדוע איחר לבוא, והשיב לו שקשה היה לו לעזוב את הציון של ה'אהבת שלום' שהרגיש שם קדושת ארץ ישראל ולא היה יכול לפרוש משם.

אמר לו מהרפ"י אמת ונכון הדבר, משום שפעם אחת נסעו יחדו **האהבת שלום** וגיסו הרה"ק **השרף מסטרעליסק** זצ"ל, להרה"ק **רבי אהרן אר' מפרימשלאן**, ושאל לבנו הרה"ק **רבי מאיר מפרעמישלאן** מי מהם מצא חן בעיניך יותר, והשיב על השרף, ואמר לו אביו לא כן בני, מדרגת השרף גדולה מאוד שיובילו אותו אחר הסתלקותו מהעולם הזה לארץ הקודש, ואולם לגיסו האהבת שלום, יביאו קדושת ארץ ישראל למקום מנוחתו. ובמילא – סיים מהרפ"י - לא פלא שהרגיש כבודו קדושת אר"י (אהל קדושים עמ' מה).

וכמו כן מעידים מפי המקובל המפו' **בעל הלשם שבו ואחלמה** זצ"ל שאמר: כי בקברי צדיקים אמיתיים בחו"ל השכינה שורה, ומקום זה חשוב כארץ ישראל עכ"ד.

ועד כדי כך, שיש שרצו להתיר מכח בחינה זו לנסוע לחו"ל על קברי צדיקים, משום שהם חשובים כארץ ישראל [ראה תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א, או"ח סי' ס"א].

ונסיים מאמרינו בהא שמסופר, שבא חסיד אחד לרבו **מהר"ד מבעלזא** זצ"ל, וביקש ברכה לדרך, היות והוא החליט לעלות לארץ ישראל, שאלו הרבי על מה ולמה החליט כן? ענהו החסיד – זקן אני, ורצוני להיקבר בארץ ישראל מחמת כל הסגולות הכתובות בזה.

אמר לו הרבי – למה לך כל הנסיעה? אם אתה צדיק יעבירו מכאן את עצמותיך לארץ ישראל, ואם אתה רשע, יחזירו אותך לחוץ לארץ. חבל על הכסף והטירחה.

ענה החסיד - שהיה 'בר דעת' - רבי, אני לא כל כך צדיק שיעבירו אותי מכאן לארץ ישראל וגם לא כל כך רשע שיחזירו אותי בחזרה מארץ ישראל לחו"ל. תשובתו מצאה חן בעיני הרבי מבעלזא ונתן לו את ברכתו לדרך, ונסע לארץ ישראל.

פוטו סטודיו
גל פז- רשת למוסיקה
ירושלים-ב"ב-חיפה
פוטו ציון
צילום אירועים, מצלמות וסטודיו
אחים הקר
רשת בשר למהדרין
• בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס •
צבי ורצברגר
בית האברגיה
המנעולן הנאמן זאב הורוביץ
דלתות פלדה ומפתחות

לעילוי נשמת
רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

אין קוברין רשע אצל צדיק

מובא בגמ' סנהדרין מ"ז ע"א – אמר רבי אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק שנאמר "ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו" (מלכים ב' י"ג) שנעשה לו נס כדי שלא יהא אותו האיש שלא היה צדיק קבור ליד אלישע. וטעמו של דבר משום הבזיון שיהיו שניהם יחד, ועוד טעם מובא בחידושי ר' יהונתן משום שקברו של רשע מעלה עשן גיהנום וצער הוא איפוא לצדיק להיות סמוך לו. וכך נפסק בשו"ע יור"ד סימן שס"ב סעיף ה'. רבינו בחיי בבראשית מ"ו ל' ביאר דלכן ביקש יעקב מיוסף להעלות את עצמותיו ממצרים.

בס' חסידים סימן תש"ה מובא מעשה בתלמיד חכם צדיק שקברוהו אצל מי שאינו הגון, בא הצדיק לכל בני העיר בחלום הרעותם לי שקברתוני אצל בית הכסא שריחו רע וקשה לי העשן ושמו אבנים בין קבר הצדיק לקבר הרשע כמחיצה ומשם והלאה לא בהם להם לחלום. במהרי"ל הלכות שמחות מובא שמונעים מהצדיק גילוי רזי תורה בשביל שכנו (עי' שו"ת אפרקסתא דעניא סי' קע"א).

עוד מובא בס' חסידים סימן תש"ו – אסור ליקבר רשע אצל צדיק שהרי החייה אלישע את הרשע שלא יהא קבור אצלו שנאמר "כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים" (תהלים קכ"ה), אוי לרשע אוי לשכנו, אבל קוברים רשע אצל רשע וצדיק אצל צדיק", החידוש הוא אע"ג דאי אפשר שיהיו ב' בני אדם שווים ברשעם או בצדקם, אנו אין לנו אלא לפי ראות עינינו. מקור דברי ס' חסידים "אוי לרשע אוי לשכנו" הוא בגמ' סוכה נ"ו ע"ב ורש"י מביא מש"כ בתורת כהנים עה"פ "וחלצו את האבנים" נגע אבן שבמקצוע שניהם חולצין ואעפ"י שהנגע לא נראה אלא בביתו של זה מחמת שהיתה עינו צרה בכליו חבירו לקה בשבילו, מכאן אמרו אוי לרשע אוי לשכנו, וממילא טוב לצדיק טוב לשכינו דמדה טובה מרובה.

מובא בגמ' יבמות דף מ"ז ע"ב שרות המואביה אמרה לנעמי "באשר תמותי אמות **ושם אקבר** (רות א'), שאחת מההלכות המבדילות בין ישראל לגוים אותן למדה נעמי את רות על הקבורה הנפרדת, וזה מה שענתה לו רות "ושם אקבר", ויותר מזאת נעמי אמרה לרות שיש לנו ב' בתי קברות ואפילו רשע אצל צדיק אין קוברין.

בפירוש האברבנאל (בראשית כ"ג) כתב לגבי ענין זה וז"ל "שכמו שהנשמות בעולם הרוחני לכל אחת עושין לה מדור בפני עצמה כפי שלמותה, כן ראוי שהגוף לכל אחד לעשות לו מדור בפני עצמו, ואין ראוי שיהיה גוף הצדיק סמוך לגוף הרשע וכו' שהוא הצריך לשלמות הנפש ולכפרתה יותר מהרה וכמש"כ "וכפר אדמתו עמו", ואם לקדושת אנשים שנקברו בה ונשארה הארץ ההיא כתיק של ספר תורה בקדושה ובטהרה, הלא תראה מה שסופר במלכים ב' י"ג שקברו איש במהירות מפני גדודי ארם בקבר אלישע והמת קם על רגליו, כי לא רצה השי"ת שיגע עצמות איש האלוקים באדם הדיוט, ולכן השתדל אברהם לתת קבורה לשרה אשתו ולא רצה לקברה בקבר אחד מאנשי העיר", היוצא מדבריו שקבורת רשע אצל צדיק פוגמת בכפרה שבקבורה וכשם שאם לא קוברים את המת חסרה לו כפרה כך אם קוברים רשע אצל צדיק יש פגם בכפרה שבקבורה. וכתב בפירוש הרלב"ג אעפ"י שראה אברהם שאותם בני חת אינם רוצים לקבל כסף עבור הקבר, אמר להם אברהם שהוא רוצה לשלם כסף עבור השדה ששם נמצא המערה כי יש לאדם להזהר מלהקבר בין אנשים רשעים ובהיות בני חת אלו רשעים לא רצה אברהם ששרה תקבר ביניהם, וכ"כ רבי שלמה קלוגר זצ"ל בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורא תליתאי ח"ב סימן רנ"ג.

מובא בס' קב הישר פרק ג' – מעשה בצדיק אחד שהיה קבור בין רשעים והיה מופיע כל לילה בפני קרוביו וידידיו והיה בוכה מר ומבקש להוציאו משם, כי בהיותו קבור בין רשעים מונעים ממנו גילוי סודות התורה שמדברים בישיבה של מעלה ולא תהיה לו מנוחה עד שיוציאו אותו מכאן ויקברוהו במקום אחר עם שכנים טובים. בס' יפה ללב ח"ג יור"ד סימן שס"ב כתב דמי שקובר רשע אצל צדיק עובר על "לא תטע אשירה כל עץ אצל מזבח ה'", אשירה כל עץ אצל מזבח ה' בגימטריא רשע אצל הצדיק.

בתרגום יונתן בן עוזיאל מביא שעשו בא לערער על קבורת יעקב במערת המכפלה אעפ"י שנתן לו יעקב הרבה כסף על חלקו במערת וכדפרש"י פרשת ויגש פרק מ"ו ו' מ"מ כשבאו לקבור הוא בא לערער וחושים בן דן חתך ראשו ונתגלגל לתוך מערת המכפלה, וכתב להעיר בס' אילת השחר להגרא"י שטינמן שליט"א הרי אין קוברין רשע אצל צדיק ולמה השבטים השאירו את ראשו של עשו במערת המכפלה וכי בן רשע מותר לקבור אצל אביו הצדיק? ואולי בזכות שכיבד את אביו זכה להקבר שם, או דנפל ולא הוציאו, ואולי לא נקבר בתוך ד' אמותיו. [בגליון מהרש"א ביור"ד שס"ב כתב דאין קוברין צדיק אצל רשע הוא דין לכתחילה אבל אם כבר נקבר ליד הצדיק אין מוציאין אותו].

בשו"ת חתם סופר יור"ד של"ג ובסימן שס"ב כתב לחדש דזה שאין קוברין רשע אצל צדיק הוא לא סתם זהירות בעלמא אלא הלכה למשה מסיני וספיקו לחומרא עיי"ש בחלק אבן העזר ח"ב סימן קל"ב וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סימן מ"א. ועי' בשו"ת קול מבשר סימן א' מש"כ לישב את הרמב"ם שהשמיט הדין דאין קוברין רשע אצל צדיק.

אם כבר קברו אדם שלא נהג כשורה ליד צדיק אין לנו לפנותו כי מי יודע אולי כבר נתכפר לו, וכך פסק בשו"ת יד יצחק ח"ב סימן רכ"ז, אולם בס' מחנה חיים ח"ג סימן מ"ט פסק באחד שמת והיה מהול ונמצא צלב על בגדו אם יודעים שנשתמד יכולים להוציאו כדי שלא יהיה קבור רשע אצל צדיק, ודלא כמש"כ החת"ס דאם נקבר אין לנו לפנותו כי מי יודע אולי כבר נתכפר לו. עוד פסק בשו"ת מחנה חיים חלק ב' חו"מ סימן מ"ד שעיקר האיסור של קבורת צדיק אצל רשע הוא כאשר קוברים רשע אצל צדיק, אבל אם הרשע היה קבור תחילה וכבר עברו עליו י"ב חודש וכבר יצא נקי בדינו מותר לקבור אצלו צדיק כי המת כבר נעשה זכאי ולא נקרא רשע. (עי' שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ג סימן ס"ה שו"ת חלקת יעקב ח"ב סימן ר"ג שו"ת באר משה ח"ח סימן קכ"ב שו"ת משנה הלכות ח"ט סימן נ"ו שו"ת קנה בשם ח"ג יור"ד סימן צ"ו).

בים של שלמה יבמות פ"ג סימן ט"ז מובא דבאמת **יש חשש וסכנה** לרשע להיות קבור אצל צדיק ולא מעלה וז"ל "מה שנוהגים העשירים לקנות מקום חשוב לקברו כדי להיות שוכבים אצל צדיק לפי הסברא יצא שכרן בהפסדן כי אולי אינם ראויים לכך ויענשו, כי רע וצר לצדיק שישכב רשע אצלו".

קבורת נכרי מפני דרכי שלום

מובא בגמ' גיטין דף ס"א ע"א שקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום. בביאור דברי הגמ' כתב הב"ח יור"ד סימן קנ"א כי מדברי הרמב"ם עולה שכוונת הגמ' שאם אירע שיהודים ונכרים נהרגו במקום אחד אפשר לקברם בחצר אחת מפני דרכי שלום, אולם יתר הראשונים (עי' כס"מ הלכות מלכים פרק י' הלכה י"ב) מבארים עפ"י רש"י ד"ה מתי **שחלילה לקבור יהודים ונכרים בחצר אחת** שהרי אין קוברין רשע אצל צדיק וכש"כ שאין לקבור נכרי בקרבת מקום ליהודי, לדעתם כוונת הגמ' שכאשר מתעסקים בקבורת מתי ישראל יש גם לעסוק גם בקבורת הגוים מפני דרכי שלום.

קבורה בבית קברות נכרי או שריפה

בשו"ת חלקת יעקב יור"ד סימן ר"ג דן באדם קשיש ששאל אם מותר לו לצוות שישרפו את גופתו לאחר מותו ובלבד שלא יקבר בסמוך לקברי נכרים כיון שבמדינתו אין בתי קברות נפרדים? וענה על כך כי ודאי שעליו להקבר אף אם קברו יכרה בסמוך לקברי נכרים שהרי חובת הקבורה היא מצוה מן התורה (דברים כ"א כ"ג), ואף הרמב"ם הלכות אבל פרק י"ב הלכה א' פסק כי אדם המצוה שלא יקברוהו אין שומעין לו, וכך פסק בשו"ת אגרות משה ח"ח יור"ד סימן נ"ו דעדיף להקבר בין הנכרים ולא להשרף, אולם בשו"ת מחנה חיים יור"ד ס"ג סימן מ"ח הסיק דנכון יותר לשרוף הגוף ולא להקבר בין הגוים, דאם מת במקום שאין יהודים אף אחד לא מצווה בקבורתו ואין בזה ביטול מצוה כאשר ישרפו את גופתו.

העלאת מחיר הקבר

בשו"ת מחנה חיים חושן משפט ח"ב סימן מ"ז כתב לגבי צדיק שחברא קדישא שיחדו את בני משפחתו לקברו אצל רשע בקצה השדה כדי להעלות את מחיר החלקות ורב העיר צעק ככרוכיא ומחה כנגדם, והמחנ"ח פסק שלא להוציא את הצדיק מקברו כיון שכבר עברו י"ב חודש מאז שנקברו שכניו שהוא משפט הרשעים בגיהנם, ואף דמ"מ אינו נעשה צדיק לא הוי חסרון. וכתב בס' מנחת אשר פרשת ויחי להעיר דבספרי הקודם מובא שלפעמים עוברים שנים רבות עד שמגיע לגיהנם וכל זמן שלא הגיע לגיהנום אינו מתכפר לו בי"ב חודש, ובעיקר הדבר נראה שהכל תלוי במעלת האדם בחייו ולא במעלתו לאחר מותו דאל"כ הרי גם מיתה וקבורה מכפרים אם עשה תשובה והתוודה ולמה אין קוברין צדיק אצל רשע, וע"כ דאין הדבר תלוי אלא אם היה רשע בחייו (עי' שדי חמד אבילות קכ"ח וקצ"ו שו"ת שרידי אש ח"ב סימן קכ"ג ציץ אליעזר חלק י"א סימן ל"ז שו"ת דודאי השדה סימן ע"ב שו"ת באר משה ח"ד סימן ק"ט שו"ת שאילת יצחק ח"ג סימן צ"ג ובשו"ת ממעמקים ח"א סימן ו' וח"ג סימן כ"א].

שיעור הפסק בין קבר לקבר

יש לברר כמה הוא שיעור הרחקה בין קבורת צדיק לרשע, בגליון מהרש"א יור"ד סימן שס"ב כתב "הוריתי שהלומדים אצל מסיונרים ירחיקו לקברו **יותר משמונה אמות** קבר ישראל כשר". ובשו"ת אמרי יושר ח"ב סימן ג' הוכיח זאת מספר חסידים סימן תש"ז עיי"ש. ולענין אם בנו מחיצה גמורה בין קבר הצדיק לרשע, בשו"ת אמרי יושר הו"ל כותב שזה נחשב להפסק, כן נראה דעת הגאון הנצי"ב בספרו העמק שאלה על השאילתות פרשת אמור שאילתא ק"ג אות ז', שהרי אפילו לגבי טומאת כהנים מועיל מחיצה כש"כ לענין זה. וכן מבואר במפורש בשו"ת טוב טעם ודעת (מהגר"ש קלוגר זצ"ל) מהדורא תליתאה סימן רנ"ג.

ולפי"ז יוצא שאם הצדיק קבור באהל נפרד יועיל, וכ"כ באמרי יושר הו"ל משום שזה כמו מחיצה ואולי יותר טוב ממחיצה, ודלא כרמ"ע מפאנו סימן מ"ד שאפילו בכותל אין מפסיק, בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סימן מ"א כתב לחדש דמחיצה בין קברים מלמעלה על הקרקע לא מועיל כלום להפסיק, מכיון שבמקום מנוחת המתים בתוך הקרקע בפנים הם מונחים בלי שום פירוד ביניהם. והאריך בשו"ת אפרקסתא דענייא סימן קע"א להצדיק דבריו, וכך גם משמע ברמ"ע מפאנו הנ"ל וכפי שהבין דבריו בס' משמרת שלום ערך קבורה אות ט"ז שלא מועיל מחיצה עליונה להפסיק בין הקברים והאריך בזה בשו"ת קנה בשם ח"ג סימן צ"ו (עי' בשו"ת להורות נתן ח"ב סימן קס"ב שו"ת דבר יהושע ח"א סימן כ"ז ובקובץ אור ישראל ל"א ול"ג).

כבוד המתים

רואים אנו חשיבות הקבורה לא רק על עצם הקבורה אלא גם על "שכנות הקבורה", עכו"כ חמור ענין של החיטוט בקברים כמו שעושים הארכיאולוגים ומבזים את כבוד המת.

חטוטי שכבי היתה צרה גדולה לישראל, כמו שנאמר בשמואל א' י"ב "ואם לא תשמעו בקול ד' וגו' והיתה יד השם בכם ובאבותיכם" ופירשו חז"ל (יבמות ס"ג) שזו חטוטי שכבי, דאמר מר בעון חיים מתים מחוטטין, וכן נאמר בירמיה ח' "ובעת ההיא נאום ד' ויוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו וגו', ושטחום לשמש ולירח וגו' ונבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים" ע"כ, הדבר מבהיל על הרעיון, שענין ביטול הקבורה פגע באבותינו כל כך שנבחר מות מחיים, וכן אמר נביאנו ירמיהו על יהויקים כשהתנבא עליו עונש ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקח בלילה וכן אמר שם (פרק ט'), והיא מהפטרת ת"ב) ונפלה נבלת האדם כדומן על פני השדה וכעמיד מאחרי הקוצר ואין מאסף" [אותם לקבורה], "וכן אמר נחמיה למלך ארתחשסתא מדוע לא ידעו מפני אשר העיר בית קברות אבותי חרבה. והנה הרעו פניו של נחמיה בגלל העיר בית קברות אבותיו שהיא חרבה, על אחת כמה וכמה קברות אבותיו בעצמם שהם חרבים בודאי שצריך להיות פניו רעים. ואמרו חז"ל בתענית ל"א, דלא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיוה"כ, ואחד מן הטעמים בט"ו הוא, שנתנו הרוגי ביתר לקבורה, ותקנו ע"ז ברכה מיוחדת הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שנתנו לקבורה, וממה שאמרו שלא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב שנתנו הרוגי ביתר לקבורה, מוכח מזה צרתם הגדולה בביטול הקבורה ויום טוב הגדול בביטול הגזירה.

וכן מצינו בגמ' בבא בתרא נ"ח. מעשה באחד שהיו לו עשרה ילדים ונודע לו שאשתו זנתה ורק אחד מהעשרה הוא בנו האמיתי, אך לא ידע מי הוא מביניהם. כשמת מצאו בצוואתו שנותן את כל ירושתו אך ורק לבנו האמיתי. ובאו לדין אצל רבי בנאה שיברר הדבר. אמר להם שילכו לקבר וידפקו בו עד שיעמוד אביהם ויודיע מי היורש. הלכו כולם חוץ מאחד. אמר ר' בנאה שזה שלא רצה לדפוק על הקבר הוא הבן. וכתבו להסביר שהבן האמיתי לא היה מסוגל לדפוק על הקבר כי זהו קבר אביו, אך הרשב"ם פירש שבגלל שהיו ממזרים שהם עזי פנים, לכן העיזו לדפוק על הקבר, משמע מדבריו שאדם שהוא הגון לא היה מעיז לבזות מת בדפיקה על קברו בשום פנים ואופן, ולאו דווקא על קבר של אביו. אם חז"ל התייחסו כך לאנשים שהעיזו להכות על קבר, ק"ו כמה יש לערער על כשרותם של אותם עזי פנים המחטטים בקברים ומוציאים מהם עצמות מתים. מובא בחז"ל בסוטה י' שכשנהרג אבשלום בנו של דוד המלך ונחתך ראשו, בכה עליו אביו והזכיר לשון "בני" שמונה פעמים. בשבע פעמים הוציאוהו מז' מדורי גיהנום, והפעם האחרונה נחלקו בגמ' אם התפלל כדי לקרב ראשו לגופו, או כדי להעלותו לעולם הבא. ודבר זה לכאורה תמוה, מה כ"כ היה חשוב בעיני דוד המלך לקרב ראשו של אבשלום לגופו, עד שלמ"ד אחר העדיף דוד להתפלל בשביל זה יותר מלהעלותו לעוה"ב. משמע שענין בזיון המת שאינו נקבר בשלימות אפילו כשכל חלקי הגוף נמצאים הוא דבר כ"כ נורא שיש בזה חשיבות עליונה להתפלל עליו כמו כניסה לעוה"ב.

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

בענין קבורת אפר מת שנשרף

...הביא כת"ר מ"ש הגאון מהר"מ בנוב"י סי' פ"ח דלא שייך קבורה ברקב, ומייתי לה מהתו"כ "קרבו שאו את אחיכם מכאן אמרו אין מטמאין למתים, שהרי אלעזר ואיתמר לא נטמאו אלא מישאל ואלצפן, והיינו משום שנשרפו לאפר". וכל הרואה משתומם על ראייתו זו, שהרי בעצמו כותב הגאון הנ"ל שגופות נדב ואביהו היו חסרים, (עי"ש שכתב "ולהתוס' בסנהדרין נ"ב ע"א ד"ה ההיא שלדן קיימת מ"מ קיי"ל בזמן שהוא שלם ולא כשהוא חסר"), ומכיון שאין כהן מטמא לקרובו אלא כשהם שלמים ולא כשהם חסרים הרי אין שום ראיה משם דבאפר אין מצות קבורה, עכתו"ד.

ונראה פשוט בכוונתו, הרי לפי המציאות היה נמצא שם כל עצמותו של נדב ואביהו, ועי' תו"כ פ' שמיני כיצד היתה מיתתן, שני חוטין של אש יצאו מבית קה"ק ונחלקו לד', שנים נכנסו בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה ונשרף גופם ובגדיהם קיימים... ויקרבו וישאום בכתנותם מלמד שחס המקום עליהם במיתתם יותר מבחיים, שאילו נשרף גופם ואין בגדיהם קיימים היו מפורסמים ומבוזים, אלא נשרף גופן ובגדיהם קיימים, עכ"ל. משמע אע"פ שנשרף גופם מ"מ צורת כל גופם וצלם דמות תבניתם היה קיים בלי כל שינוי. ולמה קבעו את דינו כחסר, וע"כ מכיון שנשרף הרי הוא כמי שאינו, ואי"כ מזה גופיה ראיה דעל אפר לא חל מצות קבורה, (ועיין רמב"ם פ"ג מהט"מ ה"ט "המת שנשרף ושלדו קיימת והוא השדרה והצלעות הי"ז מטמא כמת שלם ואצ"ל אם נחרך, אבל אם נשרף עד שנתבלבלה צורת תבניתו טהור", ורש"י בנדה כ"ז ע"ב פירש "ושלדו קיימת גופו קיים שלא נתפזר האפר ועדיין נראה כשלם").

ואפשר לומר עוד עפימ"ש התוי"ט שבת פ"י מ"ה "ובמת נמי אפשר שעל פחות מכזית אינו מצווה לקברו" ועי' מנ"ח, ונ"פ דלפי"ז הוא הדין במת שנמצא מחותך לגמרי על חתיכות קטנות באופן שכל חלק ממנו אין בו אלא פחות מכזית, ג"כ דינא הכי דלא חל ע"ז חיוב מן התורה לקברו. ואי"כ בנשרף הרי כל גרגיר אפר חלוק ומובדל מן השני ואין חיובר ביניהם, ואי"כ י"ל דמשום האי טעמא דינו כחסר אף שלמעשה היה שם תבנית כל המת, וכמבואר ביו"ד סי' שע"ג "חסר ממנו כל שהוא אפי' מונח אצלו אינו מטמא לו שאינו מטמא אלא לשלם". אבל גם אם נאמר כך יוצא שעל מת שנשרף אין חיוב לקברו מן התורה. (קובץ תשובות ח"ב סי' נ"ט)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ

שליא

ידוע הוא כי יש צורך לקבור את השליא, וזה נחשב כאומרים לאדמה קחי ערבונך, וראה במשנ"ב סי' של"א מה שכתב בזה. והנה התחדש בדורות האחרונים, והמצילאו כן הרופאים, לקחת מן השליא חומר שהוא מועיל לריפוי בני האדם. ומעתה יש להתבונן, האם יש להעדיף את קבורת השליא, או שמא את התועלת אשר באה לבני האדם ממנה. ונקודת הדיון שהרי קבורת השליא היא לטובתו של תינוק, ואפשר כי אין היתר למנוע טובה זו ממנו עבור טובת אחרים. וראה או"ח סי' ש"ל סעיף ז' שמבואר שם שהיו טומנין השליא, כדי שיחם הולד. ושמא אין השליא שייכת לו, והיא בבעלות אמו ויכולה היא לעשות בשלייתה כרצונה.

שמונה עשרה

יש להתבונן למי שנעמד להתפלל שמונה עשרה בעיבורה של עיר, היו שחששו לעבור לפני מתפלל, שהרי הלכה היא בסי' ק"ב אסור לעבור לפני המתפלל. והנראה בזה כי כמו שמפנים קבר המזיק את הרבים כמופיע ביו"ד סי' שס"ד סעיף ה', אף איש זה שכיוון שנעמד במקום כזה, לא קנה מקומו. ברם יש לחלק כי אין האיסור לעבור לפני המתפלל משום שקנה מקומו, אלא משום שהשכינה כנגדו והרי שכינה כנגדו גם אם יתפלל באמצע רשות הרבים. וראה בזה בשו"ת ציץ אליעזר.

שער

ידוע כי בתעשיות המזון משתמשים בחומר חלבוני, המופק משער. חומר זה משמש להעמיד טעם של דבר, שלא יתפוגג ולחזקו. (בבישול בצל יש חומר כזה להחזיק את טעם הבצל). הנה לוקחים לזאת שערות ממקורות שונים, וכאשר התבררה הפרשה של שער הפאות מהודו, חששו גם לאיסור ע"ז במאכלים. וראוי לדון לגבי שער של מת אם השתרבב במאכל. ומה שמסתבר בזה הוא לומר שחל ביטול על איסור הנאה, בעבור כי רוב מוחלט של השערות אינו שער של מתים, ובטל שער האסור בשער המותר. זאת ועוד פנים חדשות באו לכאן, שהרי אלו שאריות חלבון שמוציאים מהשער, ואין זה השער עצמו. אם כי סברה זו איננה מספקת שהרי סו"ס נהנה הוא מאיסור הנאה. ויש לצרף לזאת את שיטת הרמב"ם המוזכרת בנקודות הכסף ביו"ד סי' שמ"ט, הסובר שבשערו של מת מותר בהנאה, ומעתה איסור אכילה ביטול מסלקו.

ארון מטבח

מתים המגיעים מחו"ל בארונות, והקברנים זורקים את שיירי הארונות, האם מותר לקחת את העצים כדי לבנות מהם ארון לביתו, שהרי הלכה היא בסי' שס"ג סעיף ו', המובא נסרים בבית הקברות לא יזזם ממקומם. ברם במקרה המדובר, אין הארון לצורך קבורה, וכל עניינו רק לצורך נשיאת המת מחו"ל לארץ, ואין הארון עבור קבירת המת בו. או אז שמא מותרים העצים על פי הפתחי תשובה בס"ק ו' שמשמע ממנו שדין ארון ואיסור הנאה שבו הייתו דווקא ארון לצורך קבורה.

מפתח

מפורסמת הסגולה למתקשה בלידתה לשים תחתיה מפתח של בית הקברות, ואין לחשוש בזה להנאה משום שאין נהנים מבית הקברות, אלא מאביזרי בית הקברות ותשמישיו, ובזה אין איסור, ואדרבה יכולים להועיל בזה להרגיע את היולדת תבוא עליהם ברכה.

עקרי הענין

נאמר בפרשת כי תצא דברים כא כב-כג "וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ", "לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה". ונצטווינו בזה לקבור את מי שנהרג ע"י בית דין באותו יום בו נהרג רמב"ם הל' סנהדרין פרק טו הלכה ח. **ואף החיוב לקבור את שאר המתים בכלל חיוב זה** רמב"ם סהמ"צ עשה רלא, וסמ"ג עשין קד, החינוך מצוה תקל. וכ"כ הרמב"ן בהשגות בשורש א ובפירושו עה"ת דברים שם ובזוהר הרקיע לרשב"ץ סי' כה, ובמאירי סנהדרין עמ' קצה, עי"ש בהערות, [ראה ילקוט שמעוני רמז תתקל, שהביא גירסא בגמרא (סנהדרין מו:) "מנין שעובר המלך את מתו אף בעשה, תלמוד לומר "כי קבור תקברנו", דבריו הילקוט הובאו בגליון בסנהדרין שם]. אמנם ברמב"ם בהל' סנהדרין שם משמע שחייבים לקבור את שאר המתים, שלא נהרגו ע"י בית דין רק משום מצות לא תעשה "לא תלין נבלתו", וכ"כ בספר רביד הזהב (פ' תצא) בדעת הרמב"ם. ואף הרדב"ז (שו"ת ח"א סי' שיא) כתב שעשה זה נאמר רק בהרוגי בי"ד. **ונמנה החיוב לדעת רוב מוני המצוות במנין מצוות עשה** סהמ"צ לרמב"ם שם, סמ"ג שם, החינוך שם, זוהר הרקיע לרשב"ץ שם, ראה יראים סי' שפד, ורבינו ירוחם חלק חוה נתיב כח ח"א. וראה שו"ע יו"ד סי' שנו ושסד. אבל הבה"ג (מנין המצוות שבהקדמתו) והיראים (סי' שפד) סוברים שיש בענין זה רק לאו "לא תלין נבלתו".

בנוסף למצוות עשה, יש בענין זה של השארת בלילה ללא קבורה, גם מצוות לא תעשה שנאמר "לא תלין נבלתו" רמב"ם סהמ"צ לאו סו. וכך אמרו: מנין למלין את מתו שהוא עובר בלא תעשה, תלמוד לומר: לא תלין נבלתו על העץ כי קבר תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי דברים כא כג **זלזולו של מלך, שאדם עשוי בדמות דיוקנו, וישראל הם בניו** רש"י שם. ועי' שו"ת חתם סופר יו"ד סי' שלו, שישראל אף במותו נקרא אדם, שהיה נרתק לנשמה ונשארה בו לחלוחית קדושה. ועיין מסכת שמחות סופ"ד, ובשו"ת שרידי אש ח"ב סי' קכה, שהוכיח משם, שחכמים המשילו עוון בזיון המת לשפיכות דמים. **הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים, יכול יהא עובר עליו, תלמוד לומר: על העץ, מה עץ מיוחד שהוא ניוול לו, אף כל שהוא ניוול לו, יצא המלין לכבודו שאינו ניוול לו** דברים כא כג.

במצוות קבורת המת נסתפקו בגמרא אם הטעם הוא משום בזיון שלא יתבזה לעין כל, שיראוהו מת ונרקב ונבקע רש"י סנהדרין מו ע"ב ד"ה משום בזיונא **או משום כפרה** סנהדרין שם, **שתהא לו כפרה בהטמנה זו, שמורידים אותו ומשפילים אותו בתחתיות** רש"י שם ד"ה כי היכי. והספק הוא אף להסוברים שאין דורשים טעמא דקרא, לפי שהטעם הוא פשוטו של מקרא, **שאם הטעם הוא משום בזיון, אפילו צוה שלא יקברוהו אין שומעים לו** סנהדרין שם, **שבזיון הוא לקרוביו** רש"י שם ד"ה לאו כל, **או לפי שחשו חכמים לכבוד המת אפילו בעל כרחו** שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ד"פ) ח"ד סי' תתקכו, **אבל אם הטעם הוא משום כפרה, שומעים לו, שהרי אומר שאינו רוצה בכפרה** סנהדרין שם, **ואף אם יקברוהו אינו מתכפר** רש"י שם ד"ה הא אמר, **או שכיון שאינו רוצה אין אנו מצווים לעשות לו כפרה** יד רמ"ה שם, **ולא נפשט הספק** רמב"ן בתורת האדם ענין הקבורה, רא"ש סנהדרין שם. **וכיון שהוא ספק דאורייתא, הולכים בו להחמיר, ואין שומעים לו** רמב"ן בתוה"א שם, כ"מ ורדב"ז בדעת הרמב"ם אבל פי"ב ה"א. ובלח"מ שם בדעתו שלא נסתפקו אלא לדעת הסובר שמצות קבורה אינה מה"ת. **ויש מן הראשונים שהוכיח שהספק נפשט שהקבורה היא משום בזיון, ממה שאמרו: סימן יפה למת שנפרעים ממנו לאחר מיתה, שלא נספד ולא נקבר** עי' סנהדרין מז ע"א: ר' נתן אומר כו', **שאם הקבורה משום כפרה, הרי אין לומר שסימן יפה לו שלא תהא לו כפרה** יד רמ"ה שם ע"פ הגמ' שם בהספד, הובא להלן ציון 72. ועי' ר"ח שם מז א: וסוגיא סלקא דמשום כפרה. וצ"ב מנין למד כן.

י"א שבמצוות עשה זו נצטווינו לקבור את המת קודם שקיעת החמה, **ואם לא קברו אותו בשקיעת החמה עבר על מצוה זו** שהרי כתוב מפורש "קבור תקברנו ביום ההוא". רדב"ז (ח"א סי' שיא, אמנם הרדב"ז סובר שהעשה נאמר רק בהרוגי בי"ד וכנ"ל) וספרי דבי רב (על הספרי שם) ושו"ע הרב (סי' עב ס"ב) ורש"ש (סנהדרין מו:) ומנחת חינוך (מצוה תקלז). והביאו ראיה מדברי הרמב"ן (עה"ת דברים שם) שכתב שיהושע שתלה את מלך העי על העץ עד עת הערב, צוה כבוא השמש להוריד את נבלתו מן העץ (יהושע ח כט, וכעי"ז שם י כז בחמשת המלכים), מפני שכתוב "לא תלין נבלתו על העץ". ועיין ברלב"ג וברד"ק יהושע שם. עוד ראה בשדי חמד מע' אבלות אות פד בשם ס' לב חיים, ובחלק דברי חכמים סי' לה. ובברכי יוסף יו"ד סי' שנו ומחזיק ברכה או"ח ס' תקנו וחכמת אדם הנהגת ח"ק אות יב. **אע"פ שעל הלאו הוא עובר רק כשעבר כל הלילה ולא קבר אותו** רדב"ז, ספרי דבי רב, שו"ע הרב, רש"ש, ומנחת חינוך שם.

בית דין הוא החייב בקבורת הרוגי בית הדין, ואת שאר מתים, חייבים הקרובים של המת, לקברו שאג"א החדשות שם. ועי' סמ"ק סי' סט.

אם המת לווה כסף בחייו ולא החזירו, והמלוה טוען ברור לי שהלווה שמת השאיר ממון סמ"ע חו"מ סי' קז ס"ק י. **או שהמלוה חושש שאחרי שיוציאו הוצאות על קבורת המת לא ישאר ממון לפירעון חוב** ש"ך ס"ק ו, וחלקת מחוקק אהע"ז סי' קיח ס"ק כא, ע"פ מעדני יו"ט ורא"ש ב"ב פ"ט סי' לב, **יכול המלוה לעכב את קבורתו של הלווה ממנו עד שיפרעו לו היורשים את מה שחייב לו המת, אפילו כאשר ע"י עיכוב הקבורה ילינו את המת** רמ"א בשו"ע חו"מ סי' קז סעיף ב, בשם האו"ז ח"ג ב"ב קנד:, והג"א שם פ"ט סי' לב, וביאר בשו"ת חות יאיר סי' קלט, שלא חששו לחיוב הלנת המת כיון שעל המלוה המעכב אין בן המשפחה אין חיוב לקבור את המת, וקרובי המת אינם עוברים על העשה והלאו כיון שהמלוה מעכב אותם מלקבור את המת. **אם המעכבים את הקבורה של המת הם הקברנים של אותה עיר המיוחדים לעשיית מצוה זו, עוברים הקברנים על מצוה זו, ולא קרובי המת** חכמת אדם הל' אבלות הנהגת ח"ק סי' ב. **מת שנמצא בעיר שאין לו בהם קרובים, בני אותה העיר מוזהרים לקברו** אור זרוע ח"ב סי' תכא, ואם לא קברוהו עברו על לאו "לא תלין" ועל העשה "קבור תקברנו". וכ"כ בשו"ת דברי חיים להגר"ח מצאנז ח"א יו"ד סי' סד מדעתו. ועי' שו"ת חו"י סי' קלט.

מותר להלין את המת כדי שיתקדש שם שמים בפרהסיא גמרא בבלי ביבמות (עט ע"א), וירושלמי בקדושין (פ"ד ה"א), ע"פ מה שנאמר בספר שמואל (ב כא י) "והוקיעו את שבעה בני שאול והיו מוקעים מתחילת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים", והוקיעו אותם, כלומר השאירו אותם תלויים מפני שפשטו ידיהם בגרים, וע"י שהשאירו אותם כך אמרו אומות העולם "אין לך אומה שראויה להידבק בה כישראל, ומה אלו בני מלכים שפשטו ידיהם בגרים גרורים [-שנתגיירו שלא לשם שמים] כך, בני הדיוטות על אחת כמה וכמה", וע"י כך ניתווספו לישראל הרבה גרים

הרב נחום זאב הלוי רוזנשטיין

המלך שיכול להרוג את מי שהוא רואה לנכון, יכול אחרי הריגתו לצוות להשאירו תלוי ימים רבים, כדי להטיל אימה ולשבר את ידי רשעי העולם רמב"ם מלכים פ"ג ה"י. והר"צ חיות בספרו תורת נביאים (דין מלך) ובהגהותיו לגמרא (יבמות שם) שהרמב"ם למד את הדין הזה ממה שנאמר בספר שמואל (ב כא י) שבני שאול הוקעו בתלייה לימים רבים, מפני שפשטו ידיהם בגרים (יבמות שם), ולדעתו הם נהרגו לא ע"י בית דין אלא ע"י המלך, משום שפשטו ידיהם בגרים. ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' רח) כתב שהרמב"ם הוכיח דין זה כן מיהא שאמר "פקדו נא את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלך היא" (מלכים ב ט לד), ואף שחיוב הקבורה נאמר בכל אדם, מ"מ כיון שבדין המלך מותר להלין, לכן אמר יהוא "כי בת מלך היא".

י"א שאם לא קברו את המת בלילה הראשון במזיד בשוגג או באונס או שהלינוהו בהיתר לכבודו, כל יום נוסף שלא קברוהו עברו על העשה "כי קבור תקברנו ביום ההוא" שו"ת שאג"א החדשות שם. ובטעם דין זה כתב השאג"א, שכיון שבהלנת שכר שכיר הוצרכנו לימוד מיוחד להורות שאינו עובר אלא עד בוקר ראשון, לכן כאן שאין לנו לימוד מיוחד על כך עוברים על כל לילה ולילה עד הקבורה. אמנם ברדב"ז (סי' שיא) שכתב שאם מת סמוך לשקיעת החמה וא"א לקברו בו ביום, אין עליו חיוב במצוות עשה להקדים ולקברו, משמע שעל העשה של קבורה ביום ההוא אין עוברים אלא ביום הראשון בלבד. ולגבי האיסור "לא תלין" כתב שאם מת סמוך לעמוד השחר עוברים בלילה שלמחרת על "לא תלין", אך אין מזה ראיה להלינו בלילה הראשון שיעבור עליו גם בלילות הבאים.

לדעת הסוברים שיש חיוב לקבור כזית מן המת תוס' יו"ט שבת פ"י מ"ה, ומנ"ח מצוה תקלז וקומץ למנחה שם, **חייבים לקברו באותו יום ואסור להלין אותו. ואם הלין אותו עבר על הלא תעשה "לא תלין" ועל העשה "תקברנו ביום ההוא"** מנחת חינוך שם, ראה שהסתפק שם לגבי פחות מכזית.

מת שהניחו אותו בארון, צריך לקברו בקרקע רמב"ן בתורת האדם ענין הקבורה, וחידושי הר"ן, כדמשמע סנהדרין מו ע"ב. ונפסק בטור ובשו"ע יו"ד סי' שסב סעיף א. **וי"א שחיובו זה הוא מן התורה, אם לא קבר אותו בקרקע, עבר על הלאו "לא תלין" ועל העשה "תקברנו"** רמב"ן שם, שכיון שללשון השני בגמרא לומדים דין זה מהריבוי של "תקברנו", חיובו דאורייתא. **וי"א שחיוב זה אינו מן התורה, אלא מדרבנן** חידושי ר"ח סנהדרין מז ע"א שכתב "וקיי"ל מצוה זו מדרבנן היא", כלומר שמצוה זו של קבורה בקרקע דוקא, חייבים בה מדרבנן. ובלב שמח (סהמ"צ סוף שורש א ד"ה אבל מצאתי) כתב שהדבר תלוי במחלוקת של שני לשונות בגמרא, וללשון ראשון שלומדים מהריבוי של תקברנו לאיסור הלנה בשאר מתים, שאינם הרוגי בי"ד, אין ריבוי מיוחד לקבורה בקרקע דוקא, ומן התורה אם נתנו בארון ולא קברו בקרקע אינו עובר עליו

אם הניחו את המת בארון וקברו את הארון בקרקע, ואין גוף המת נוגע באדמה, שהארון מפסיק בין הגוף לקרקע אינו עובר על על הלא תעשה "לא תלין" ועל העשה "תקברנו ביום ההוא" רמב"ן בתוה"א שם וטוש"ע יו"ד סי' שסב סעיף א, וכתב הגר"א ליו"ד שם שמקור דין זה בדברי הירושלמי (מו"ק פ"א ה"ה, עם פירוש הפני משה וקרבן העדה) "בראשונה היו קוברים במהמורות [-בשוחות עמוקות], ואחר שנתעכל הבשר היו מלקטים את העצמות וקוברים אותם בארזים, כלומר בארונות של ארזים. ועיין ברמב"ן שם שכתב שיצאו ידי חובה בנתינת את המת בארון, משום שהמת כבר נתעכל או משום שנקבו את הארון. **ומכל מקום טוב לקברו בקרקע ממש, או לנקב את הארון** רמב"ן וטוש"ע שם.

מותר להלין את המת לכבודו מס' שמחות (ריש פי"א), ספרי (דברים פסקא רכא), במשנה (סנהדרין מו.). ונלמד בסיפרי ממ"ש "על העץ" – מה עץ מיוחד שהוא ניוול לו, אף כל שהוא ניוול לו. ובגמ' (שם מז.) כתבו דאסור להלין את המת רק כשיש בכך בזיון בלבד, ואין זה לכבודו, דומיא דתלוי דאית ביה בזיון. ונפסק דין זה ברמב"ם (הל' אבל פ"ד ה"ח), ובטור ובשו"ע יו"ד סי' שנז סעיף א. [יש להעיר שבספרי במשנה וברמב"ם שם נאמרו הדברים בלשון דיעבד "הלינו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכים, אינו עובר עליו"], **אפילו כמה ימים** פסקי תוס' סנהדרין סי' קה. ובבבא מציעא פד: נאמר שהניחו את ר' אלעזר ב"ר שמעון בעליה י"ח-כ"ב שנים, ובמהרש"א שם ביאר שהיה מותר לעשות כך לכבודו. **ולכן כאשר קרוביו של המת גרים במקום מרוחק, מעכבים את קבורתו כדי שיבואו קרוביו** מס' שמחות ריש פי"א, טוש"ע שם. **וכמו"כ כדי להביא מקוננות או להודיע לעיירות על לווית מת זה, מותר להלינו** ברייתא שם מז. טוש"ע שם. וברמב"ם סתם "להשלים צרכיו". **ומי שאין לו ארון ותכריכים, מעכבים את קבורתו עד שיביאו את הארון והתכריכים** שם. ראה שיטה לר"י מפאריש על מו"ק כב. שפירש את מה שנאמר שם "על כל המתים כולם מדחה מטתו הרי זה משובח, על אביו ועל אמו הרי זה מגונה", שהדברים אמורים אפילו אם מלינו, לפי שיש לו להרבות בכבודם ובהספדם ולשהות לקברם

מותר להלין את המת אפילו לכבוד החיים ראה בעיא שם בגמרא מז. ומבואר שם וברש"י, שאסור להלין את המת רק כאשר יש בכך בזיון הדומה לבזיון של אדם שתלוי על עץ, כגון שמלינים אותו משום שלא איכפת ממנו, אבל כשמלינים אותו כדי שיתכבדו בו קרוביו אין בכך בזיון למת. **ויש שנשארו בענין זה בספק** שו"ת נו"ב קמא או"ח סי' טז, שכתב שלהלכה שהספד המת נעשה לכבוד המת, יש להסתפק אם מותר להלין את המת לכבוד החיים **מי שמת ביום חמישי, אסור להלינו כדי לקברו סמוך לשבת כדי להצילו מחיבוט הקבר** שאין זו נקרא הלנה לכבודו - שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' קעט (קז), והאריך שם לבאר שלא ינצל בכך מחיבוט הקבר. **וכמו"כ אסור להלין אדם רשע כדי שתהיה לו כפרה על ידי הבזיון זה** שו"ת בשמים ראש סי' סד.

י"א שאדם שציוה שיקברו אותו רק שני ימים אחר מיתתו, מחשש שמא יחשבו שהוא מת אע"פ שהוא עדיין חי, **מצוה לקיים דבריו** כיון שהוא מלין אותו לכבוד המת - עקרי דינים הד"ט או"ח סי' יא. **ויש חולקים** שו"ת בשמים ראש סי' סד, יוסף אומץ להחיד"א סי' פט [הובא בעקרי דינים שם]. –בענין שאר דיני הקבורה, ובענין חיטוטי שכבי נאריך בגליון נוסף]

המלין את המת בארץ ישראל יש מי שסובר שעובר גם בלאו של לא תטמא את אדמתך דברים כא כג, **האמור בכתוב של לא תלין, ונמצא שהמלין בארץ ישראל עובר בשני לאוין ועשה, ובחו"ל על עשה ולאו** רמב"ן עה"ת שם, וכ"כ בהשגות לסהמ"צ שורש ה, **שכן שנינו: ולא תטמא את אדמתך, להזהיר בי"ד על כך** ספרי שם, **הרי שזוהי אזהרה ולא נתינת טעם על הקודם** רמב"ן בהשגות שם. **ויש חולקים וסוברים שאינו**

בעומק הענין

הרה"ג ישראל וינברג

גדר איסוה"נ דמת וקנינו של מת

התוס' (ב"ק י.) כתבו דמת נכרי מותר בהנאה, ובמשנה למלך (ספיי"ד מה' אבל) הביא שבתשו' הרשב"א (סי' שסה) נוטה לאסור מת גוי בהנאה, והובא כן להלכה בש"ע (יו"ד שמ"ט ס"א) [ועיי"ש עוד במל"מ].

ועיין בתשו' שבות יעקב (ח"א סי' פ"ט) ובתשו' שאילת יעב"ץ (ח"א סי' מ"א) דאף דעת התוס' דמת נכרי אסור בהנאה ולא התירו התוס' אלא עבד או נכרי הקנוי לישראל מותר בהנאה.

ובס' המקנה (קדושין נ"ו:) מבאר כוונתם דהנה אמרינן ביבמות (ס"ו) גבי איצטלא דפירסוה אמיתנא 'קנייה מיתנא' משמע דהמת '**קונה**' התכריכים וע"ז נאסרים. ולפי"ז אף איסור גופו של מת הוא מפאת שהוא '**קנינו**'. אבל גוף העבד ונכרי הקנוי לישראל אין בו איסור.

והנה התוס' מסיימי' דעבד שמת מותר בהנאה כנכרי. וכתב קצה"ח (ת"י) דהיינו דווקא אם עדיין לא קיבל עליו מצוות, דאם קיבל הריהו כישראל. אבל לפי ביאור המקנה, שאני עבד שאעפ"י שהוא ישראל אבל אין לו קנין, דקנינו לרבו. ומשו"ה לא שייך ביה איסור הנאה דמת שהוא מפאת שהוא קנינו.

והנה מצינו ב' מיני איסורי הנאה. איסורי חפצא. ואיסורים שגדרם הוא 'רשות ממון האסורה בהנאה' כגון איסוה"נ דהקדש. [ואף באיסוה"נ של ע"ז, יעויין בברכ"ש סוף ב"ק דיש 'רשות ע"ז' האוסרת]. ולהמבואר אף איסוה"נ דמת כוונתיהו שהוא מחמת 'רשות ממון דמת'.

והנה מובא בשם הגרעק"א להקשות איך מותר להשתכר בקבורה, והא אסור להשתכר באיסורי הנאה. עוד נחלקו הפוסקים אם איסוה"נ דמת הוא דווקא ב'כדרך הנאתו' כשאר אסוה"נ, [עיין בשו"ת רדב"ז (ח"ג תקמ"ח) ובמל"מ הנז' ובגלה"ש לרעק"א (ע"ז י"ב:) ובגליונו לשו"ע (יו"ד שמ"ט)].

ויש לדון בכל זה להמבואר דשאני אסוה"נ דמת שהוא מצד 'רשות ממון דמת' ולא איסור חפצא גרידא.

והנה כתב שו"ע הרב (בחו"מ בהל' חבלה) דאף אם נותן אדם רשות לחבירו אינו רשאי לחבול בו שאין גופו של אדם ברשותו. וצ"ב לכאורה לפי"ז איך הוי גופו של מת קנינו טפי מבעודו חי.

ובלא"ה צ"ב אטו יש קנין למת? עיין במחנה אפרים (זכיה ל"א) מי שזיכה מעות למת על ידי חברו כדי לקנות לו מצבה אי זכה המת בהם. ראיתי להרשב"א ז"ל בסי' שע"ה שזכה המת. [וכ"כ הרשב"א עוד (בב"ב ח:) 'גבו לצורך תכריכי המת וקבורתו, נותנים המותר ליורשים, אלמא כבר זכה בהם לצרכו, ושל מת הוא להורישו לבנים'] וכן מפירש"י (גיטין י"ד:) משמע דס"ל דיש זכיה למת. איברא דהרי"ף והרמב"ם והטור והרשב"א ז"ל פירשו (בגיטין שם) משום שאין קנין למת וכן נראה עיקר. וכן כתב הרא"ש ז"ל בפרק אלו מגלחין, עכת"ד.

אכן אין הכוונה שיש למת קנין גרידא, אלא שיש 'רשות ממונית' **לענין קבורתו** של מת וצרכי קבורה, כמו שיש 'רשות בדק הבית' לענין צרכי המקדש.

אלא טעם על עיקר הלאו, ולא אזהרה מיוחדת מגילת אסתר ומקנאתא טבא לסהמ"צ שורש ה בד' הרמב"ם שם, וכ"כ רשב"ם וראב"ע עה"ת שם, וכן סמ"ג והחינוך לא מנו אלא לאו אחד בלא תלין. **ויש מי שכתב יותר מזה, שהלאו של לא תלין והעשה של קבור תקברנו ביום ההוא נוהגים רק בארץ ישראל הם שנאמרו** רבנו בחיי דברים שם. ועי' רד"ק יהושע ח כט שיהושע ציוה להוריד מלך העי מן העץ מפני שכתוב לא תלין בו, וכ"כ תל כל הנתלה בארץ ישראל מצוה הכתוב, אבל י"ל שבוי דוקא בא"י האיסור, **ואין כן דעת הראשונים** עי' לעיל.

אין מלינים את המת בירושלים תוספתא נגעים פ"ו ובברייתא בב"ק פב ע"ב ותוספתא נגעים פ"ו ואדר"נ פל"ה, רמב"ם בה"ח פ"ז הי"ד, **אפילו לכבודו** שמ"ק ב"ק שם בשם שיטה, יש"ש שם, **אלא אם מת בה אדם באותו היום קוברים אותו מיד** רש"י שם, ומשמע קודם שקיעת החמה, וכ"מ באדר"נ שם כשהוציאו בשעת ההורג את ריב"ז בארון הוא מוליכים אותו עד שקיעת החמה שאין מלינים את המת בירושלים, ועי' לעיל שהלאו של לא תלין לכמה פוסקים הוא בכל הלילה, ולפ"ז יש לדון את ירושלים לכל מקום בזה, **ומסורת היא בידינו** גמ' שם ורש"י ד"ה גמרא, **ואין טעם לדבר** רש"י שם. **ועל האמור בפרשת התוכחה: ונתתם ביד אויב** ויקרא כו כה, **דרשו: הלכה אין מלינים את המת בירושלים וכשהם מוציאים אותו לקברו קוברי מתיהם ניתנים ביד אויב** תו"כ שם פרק ו. **ויש שכתב טעם לאיסור הלנה בירושלים שלא להשהות הטומאה** שו"ת הרדב"ז ח"א סי' תרלג, ועי' ב"ק פב ע"ב בדיון וגזוזטראות וגידול תעגולין. **האיסור של הלנה בירושלים חל לא על הקרובים בלבד, אלא אף על כל מי שיש בידו לקבור את המת** גשר החיים ח"א פ"ו ס"ג, ולא כ' מקור. **איסור זה של הלנה בירושלים הוא אף בזמן הזה, כי הדינים שנאמרו בירושלים מחמת קדושתה נוהגים אף בזמן הזה שקדושתה לעולם קיימת** כפתור ופרח פ"ו הוצ' לונץ דף עה, פאת השלחן סי' ג סכ"ג ובבית ישראל שם. **ויש מי שכתב שבזמן הזה אינו נוהג, לפי שאיסור הלנה בירושלים הוא מחמת הטומאה, והיום כולנו טמאי מתים** שו"ת הרדב"ז שם. ועי' לעיל מרש"י שם, דר"ל שאין טעם לדבר. **אין איסור זה אלא לפנים מן החומה, היינו בתוך גבולי ירושלים העתיקה, מקום המקודש לאכילת קדשים קלים ומעשר שני** גשר החיים שם.

הנושאים הבאים

חיי שרה- קבורת המת וחטוטי שכבי (ואקברה מתי מלפני, כ"ג ד')

תולדות- הפסקה

ויצא- הישיבה (ויצא יעקב וכו'וילך חרנה, בחז"ל שנטמן י"ד שנה בשם ועבר)

וישלח- שמירת הגוף והנפש (ויאבק איש עמו ל"ב כ"ח, מכאן שלא יצא ת"ח יחידי בלילה- חולין צ"א)

וישב- ידיעת התורה(גיליון ה500 אי"ה)

מכון ירושלים

יומא טבא לרבנן

הופיע

ערוך לנר

על מסכת סוכה

יו"ל על פי דפוס ראשון עם מראי מקומות מקבילות ציונים הערות ומילואים

להשיג בחנויות הספרים

מוסד הרב קוק

מוסד הרב קוק

חדש

דעת עזרא

ביאור לפירוש

רבי אברהם אבן עזרא

ספר בראשית